

Achille Loria.*)

Af

Einar Einarsen.

I.

En Særstilling blandt de nyere Økonomer indtager Italieneren Achille Loria. I Modsætning til de fleste øvrige nye italienske Økonomer hylder han saaledes ikke den saakaldte Grænsenytteteori. Han har vistnok Berøringspunkter med den saakaldte historiske Skole, forsaavidt som han særlig behandler de økonomiske Fænomener i deres historiske Udvikling og forsaavidt som han i stor Udstrækning betragter de økonomiske Kategorier og de økonomiske Love som kun relative Sandheder, der skifter med de forskellige Perioder eller Udviklingsstadier. Og dog staar han i Virkeligheden meget fjernt navnlig fra den tyske historiske Skole med dens stærke Opsamling af Fakta og Svaghed i Analysen. (»Historiske Anekdotесamlere«, som Loria kalder dem.)

*) Konkurrence-Forelæsning den 19. Januar 1904. Nogle Enkeltheder maatte udelades ved det mundtlige Foredrag og særlig blev sidste Afsnit stærkt afkortet.

Achille Loria.*)

Af

Einar Einarsen.

I.

En Særstilling blandt de nyere Økonomer indtager Italieneren Achille Loria. I Modsætning til de fleste øvrige nye italienske Økonomer hylder han saaledes ikke den saakaldte Grænsenytteteori. Han har vistnok Berøringspunkter med den saakaldte historiske Skole, forsaavidt som han særlig behandler de økonomiske Fænomener i deres historiske Udvikling og forsaavidt som han i stor Udstrækning betragter de økonomiske Kategorier og de økonomiske Love som kun relative Sandheder, der skifter med de forskellige Perioder eller Udviklingsstadier. Og dog staar han i Virkeligheden meget fjernt navnlig fra den tyske historiske Skole med dens stærke Opsamling af Fakta og Svaghed i Analysen. (»Historiske Anekdotесamlere«, som Loria kalder dem.)

*) Konkurrence-Forelæsning den 19. Januar 1904. Nogle Enkeltheder maatte udelades ved det mundtlige Foredrag og særlig blev sidste Afsnit stærkt afkortet.

Trods sin syntetiske Behandling af de økonomiske Fænomener er det dog netop i Analysen han har sin Styrke. Han opererer i Virkeligheden mere med Deduktion end med Induktion. Trods sin stærke Fremhæven af de økonomiske Kategorier som historiske Kategorier minder Loria derfor i Grunden mere om de ældre engelske Økonomer, navnlig Malthus.

Trods den stærke socialistiske Tendens, som præger Lorias Arbejder og som ikke altid er heldig for hans Arbejders Objektivitet, kan han dog hverken henføres til den kateder-socialistiske eller den marxistiske Retning, ligesaa lidt som det gaar an at benævne ham en italiensk Henry George, da der i Virkeligheden er et ligefremt Modsætningsforhold mellem Lorias Ideer og de saakaldte Henry George'ske Ideer.

Loria er noget for sig selv. Han er Loria og kun Loria. Dette er baade hans Styrke og hans Svaghed. Hans Arbejder er i høj Grad egenartede og originale, de udmærker sig ved stor Rigdom paa Ideer, megen Kombinationsevne og særdeles megen Skarpsindighed. Han er en saare lærd Mand, hvis Receptionsevne er ligesaa fænomenal som hans Produktionsevne. Men foruden at være original er han ret ensidig og synes at have en ligefrem Mani for at anskue Tingene fra en anden Kant end den almindelige. Netop dette er det, som gør hans Bøger saa lidet letlæste. Det er slet ikke det, at de mangler Klarhed, men det, at Ræsonnementerne virker saa fremmedartede. Har man først arbejdet sig ind i hans Tankegang, er dog den logiske Udvikling klar og tydelig nok. Paa Grund af disse

Egenskaber tror jeg ikke, at Loria kommer til at danne nogen »Skole«, men jeg tror dog, at enhver baade med Interesse og Udbytte vil kunne læse hans Arbejder. Selv om man i 9 af 10 Tilfælde er uenig med ham, bringer han en dog til at tænke sine Tanker om igen og kaster ofte interessante Streiflys over forskellige Fænomener.

At Lorias Arbejder ikke kan være saa helt værdiløse, synes ogsaa at bestyrkes af den Respekt, hvormed han omtales i sit Hjemland fra de forskelligste Lejre, f. Eks. baade Messedaglia og Cossa, Pantaleoni og de Viti de Marco omtaler ham med stor Anerkendelse.

At meddele en egentlig Oversigt over eller et Resumé af Lorias Ideer vil være ligefrem ugørligt. Jeg faar nøje mig med at meddele nogle Udpluk, der saa at sige kan give et Indtryk af Millieuet i Lorias Forfatterskab.*)

*) Naar jeg har følt mig opfordret hertil, har en væsentlig Grund hertil været følgende Udtalelse i Aschehougs: Socialøkonomik, 1ste Bind, Side 168, Note 1:

»Blandt de nyeste Forfattere, som have angrebet den private Grundejendom, maa vi nævne Italieneren Achille Loria, »La rendita fondiaria e la sua elisione naturale 1880, La Proprietà Fondiaria e la Questione Sociale, 1897 samt La Costituzione Economica odierna, 1899. Cossa, Introduction, 510, roser disse Værker meget. Efter de Oversigter over hans »Lære, der meddeles af Bonar i Economic Journal IX, 243—247 og af P. Barth i Philosophie der Geschichte als Sociologie, Side 336—346, synes den vanskelig at forstaa og neppe »at være af stor Værdi«.

Denne vistnok betingede, men dog trods sin forsigtige Form ret stærke Dom, skal ikke staa uimodsagt. P. Barths saakaldte »Oversigt« kan neppe betegnes som andet end en Karikatur. Denne Forfatter, der forøvrigt ikke synes at kende Lorias Hovedværk: »Analisi della proprietà capitalista«, har øjensynligt manglet de nødvendige Forudsætninger for

Hvad jeg her kommer til at meddele, vil være bygget hovedsagelig paa Lorias forannævnte Hovedværk: »Analisi della proprieta capitalista«, der udkom i 1889, og tæller ca. 1250 Sider, altsaa et ret omfangsrigt Arbejde, samt til Dels paa hans Debutarbejde: »La rendita fondiaria e la sua elisione naturale«, der tæller ca. 750 Sider. Paa Grund af det stærke Beslag, som den praktiske Virksomhed i de sidste Aar har lagt paa min Tid og mine Kræfter, har jeg desværre ikke haft Lejlighed til at gøre mig bekendt med Lorias sidste Arbejder, der nærmest synes at slutte sig akcessorisk til de tidligere.

At indlade sig paa nogen egentlig Kritik af de her fremstillede Meninger vil Tiden ikke tillade. Jeg maa derfor indskrænke mig til udtrykkelig at forvare mig mod at blive gjort solidarisk ansvarlig med de Loriaske Teorier. Jeg faar i det væsentlige indskrænke mig til at være Referent, en Opgave, som de, der kender Lorias Arbejder, vistnok vil indrømme er vanskelig nok.

II.

Som allerede nævnt er det særlig den økonomiske Udvikling, Loria hæfter sig ved og det er

i det hele taget at kunne forstaa Lorias nationaløkonomiske Udviklinger, som han da ogsaa har misforstaaet saa grundigt som vel muligt. Om Bonar gælder vistnok ikke dette. Han er saamæn sagkyndig nok. Men hans saakaldte »Oversigt« er i Virkeligheden blot en 3 Siders Anmeldelse af Lorias sidste Arbejde: »La Costituzione Economica odierna«, indeholdende en Del spredte kritiske Bemærkninger, der vistnok er fuldt berettigede; men heraf kan man selvfølgelig ikke slutte, at Lorias Lære neppe er af stor Værdi. Selv det mest værdifulde Arbejde kan indbyde til Kritik, og er det noget, Loria gør, saa er det at vække Kritik og Modsigelse.

denne Udviklings Teori han søger at fremstille. Og den endelige og sidste bestemmende Aarsag for hele den økonomiske Udvikling og for den Sags Skyld ogsaa for den hele sociale Udvikling finder han i Jorden. Det er først ved en Undersøgelse af Jordforholdene man efter Lorias Mening kan finde Forklaringensgrunden og Løsningen af alle Problemer i den økonomiske Videnskab. Og med Jorden som Udgangspunkt gør han saa de forskellige Fænomener til Genstand for en indgaaende Undersøgelse. Ogsaa af andre Økonomer har selvfølgelig Jordforholdene været gjort til Genstand for ret indgaaende Undersøgelser, saaledes allerede af Ricardo, Malthus og Sismondi og senere John Stuart Mill og Laveleye, og forskellige Forfattere af den tyske historiske Skole. Jeg ved dog ingen, der saa indgaaende og saa ensidig har forfulgt netop dette Spor de forskellige Omraader som Loria.

Det første Stadium i den økonomiske Udvikling er efter Loria den frie Jords Stadium, da der endnu er Overflod paa frugtbar Jord, Jord af 1ste Klasse. Rydningsarbejdet er her forholdsvis let og Naturen er endnu rig paa fri Næring, saaledes at Opdyrkning kan ske uden forudgaaende Kapitalopsamling. Paa dette Stadium vil den frie Jord dyrkes af den frie Arbejder, der selv helt og udelt vil oppebære Udbyttet af sit Arbejde. Paa dette Stadium er Arbejderens Arbejdsudbytte Produktet af hans Arbejde helt og udelt og paa dette Stadium vil derfor ogsaa Formuegodernes Værdi bestemmes og maales ved det til deres Produktion anvendte Arbejde. Paa dette Stadium vil der hverken eksistere Jordrente eller

Kapitalgevinst (profitto) ligesaa lidt som Arbejdsløn i snævrere Forstand. Dette er blotte historiske Kategorier, siger Loria, der er uforenelige med den frie Jord, og som først opkommer paa et senere Stadium, nemlig naar den frie Jord er ophørt. Paa dette Punkt kan der derfor ikke indtræde nogen Deling af Samfundet i en Kapitalist- eller Jordejerstand, der lever af Kapitalgevinst eller Jordrente i Modsætning til Lønarbejderen, der lever af Arbejdsløn.

Men, vil det her indvendes, sæt nu at en Mand, som vi med Loria vil kalde Kapitalproducenten, er sparsom og lægger sig tilside af sine Arbejdsprodukter en Kapital f. Eks. bestaaende af opsamlede Levnedsmidler, Raamaterialier etc., som han vil anvende produktivt, og han tilbyder en anden Person, som vi med Loria vil kalde den blotte Arbejder (il lavoratore semplice), at arbejde hos sig mod en Arbejdsløn, der svarer til hvad vedkommende Person kan erhverve ved selvstændigt Arbejde paa egen Jord. Ved den Potensering af Arbejdet, som herved sker, er det klart, at der vil kunne erholdes en Øgning af Produktionsudbyttet, og den Øgning af Produktionsudbyttet, som herved erholdes, bør da, vil det indvendes, tilfalde Kapitalproducenten som Verderlag for hans Afholdenhed fra helt at konsumere Produkterne af sit Arbejde. Som Følge heraf maatte der altsaa opstaa en Kapitalgevinst og vilde der da igen ske en øget Akkumulation for yderligere at øge denne Kapitalgevinst, og som Følge heraf maatte man selv paa dette Stadium faa en særskilt Kapitalistklasse og Lønarbejdere, der levede henholdsvis af Kapitalgevinst og Arbejdsløn, saaledes som det bør

være i et velordnet Samfund, indrettet efter moderne økonomiske Begreber.

Nej, siger Loria, det vil ikke gaa for sig saaledes. Man glemmer, at ogsaa den blotte Arbejder (il *lavoratore semplice*) i dette Tilfælde præsterer en »Abstinent«, hvorfor han ligesaa meget kræver Vederlag som Kapitalproducenten for sin Abstinent fra helt at konsumere sine Arbejdsprodukter. Den »blotte Arbejder« abstinere nemlig fra den fri Jord og denne Abstinent præsterer han ikke gratis. Man maa nemlig her ikke glemme et meget vigtigt Moment, nemlig, hvad Loria kalder »*l'amor di terra*«, »Jordkærligheden«. Denne Kærlighed til Jorden findes hos de fleste Mennesker, men særlig hos dem, som lever i stadig Berøring med Naturen, navnlig vil man finde den stærkt udviklet hos de smaa selvejende Bønder. At denne Jordkærlighed ikke er en blot og bar Fiktion, tror jeg enhver vil have faaet et Indtryk af, hvis Virksomhed har bragt ham i Forbindelse med smaa selvejende Bønder. Hvad er Bondemandens mærkelige Halsstarrighed, Rethaveri og Processyge, naar det gjælder hans Jord, andet end et Udslag af en blind Naturdrift, Jordkærligheden? Omkostningerne ved en Flerhed af hans vidtløftige Processer om Grænseforhold, Brugsrettigheder etc., der ofte føres igennem en Flerhed af Instanser med Aastedsbefaringer, Kaartforretninger etc., staar i Regelen ikke i nogetsomhelst rimeligt Forhold til det omprocederedes Værdi. Den ellers saa økonomiske og paaholdende Bonde synes, naar det gjælder Processer om hans Jord, ikke at kende økonomiske Hensyn. Ganske træffende har

Alexander Kjelland skildret denne Jordkærlighed i »Arbejdsfolk« i den skikkelige og godmodige Njædel Vatnemo, der dog til Slut gaar fra Gaard og Grund formedelst hin Sag om en Tarestrand. Ogsaa gennem Zola's »La Terre« gaar denne Jordkærlighed som en rød Traad.

Men, vil det her kanske indvendes, ud fra den Slags subjektive Følelser og Stemninger gaar det dog ikke an at udlede økonomiske Love. Hvorfor ikke? Hvad andet er Grænsenytteteorien og Tids-teorien bygget paa end netop subjektive Følelser og Stemninger? Det kan virkelig ikke indses, hvorfor ikke Jordkærligheden skulde være et ligesaa berettiget Moment at bygge paa som f. Eks. noget saa luftigt som et Behovs forskellige Intensitetsgrader.

Denne Jordkærlighed vil derfor bevirke, at hvor der er ledig fri Jord, der kan dyrkes uden foregaaende Kapitalopsamling, vil man foretrække at arbejde paa egen Jord fremfor at arbejde som lønnet af andre, endog om den Arbejdsløn, man paa den sidste Maade kan faa, er højere end Udbyttet af Arbejdet paa egen Jord. Men hvormeget vil da den blotte Arbejder forlange som Vederlag for at han opgiver sin egen Jord og arbejder sammen med Kapitalproducenten paa dennes Jord? Ja, siger Loria, det Offer, som Abstinentsen fra den frie Jord medfører, og som Kapitalproducentens Abstinents fra straks at konsumere sine Produkter medfører, »er inkommensurable Størrelser og derfor lige«. Følgen heraf vil være, at den eneste Betingelse, hvorunder der paa dette Stadium vil kunne foregaa en Association af Kapital og Arbejde, vil være, at

Nettoudbyttet af Produktionen, efter at Kapitalproducentens forskudte Kapital først er refunderet, deles lige mellem Kapitalproducenten og den blotte Arbejder. Slutningen synes at være noget letvindt, men Resultatet turde kanske ikke være saa urigtigt alligevel, naar man betænker, at den blotte Arbejder vil have den samme Adgang som Kapitalproducenten til selv at akkumulere Kapital. En anden Betingelse er det ogsaa, at baade Kapitalproducenten og den blotte Arbejder personlig med sit Arbejde deltager i Produktionen. Sker ikke dette, vil Ligheden mellem Parterne igen blive forrykket, idet den enes Kapitalabstinents vistnok vil opveje den andens Jordabstinents, men den enes Arbejde vil da ikke længere opvejes ved den andens Arbejde, og Parterne vil saaledes ikke længere være stillede paa den samme Fod. Fik Kapitalproducenten i dette Tilfælde mere end den blotte Arbejder, saaledes at der paa den Maade fremkom en Kapitalgevinst, saa vil Arbejderen foretrække at appropriere Jord for egen Regning og der akkumulere Kapital, hvortil han jo har ligesaa god Anledning som den anden. Som man vil se, er Forholdet mellem Kapitalproducenten og den blotte Arbejder her et Kooperationsforhold, og den Arbejds løn, som den blotte Arbejder i dette Tilfælde faar, er i Virkeligheden det fulde Udbytte af hans Arbejde. Produkternes Værdi vil derfor fremdeles blive bestemt kun efter det paa Produktionen direkte eller indirekte anvendte Arbejde. Det er dette, som Loria kalder »den blandede Association« (l'associatione mista).

Det siger sig selv, at denne blandede Associa-

tion ikke vil komme til synderlig Anvendelse, hvor der er Overflod paa Jord af stor Frugtbarhed. Den er for begge Parter under saadanne Forhold mindre tiltrækkende og paakrævet og indgaas derfor ikke uden Nødvendighed. Kun hvor Jorden er af mindre Frugtbarhed, saaledes at det bliver mere paakrævet at øge Arbejdets Effektivitet gennem Association, bliver den praktisk. Hvor der er Overflod paa frugtbar Jord og Befolkningen er faatallig, vil man derfor (under Forudsætning af fuld personlig Frihed) faa et Samfund af spredt boende Jordbrugere, der hver lever paa sin Jord, noget som Erfaringen noksom viser er Tilfældet i nye Lande, f. Eks. Kolonier. Kun hvor Jorder af bedste Kvalitet ligger lige ved hinanden og ikke er skilt ad ved mellemiggende Jord af daarligere Kvalitet, vil man kunne faa en Association af Kapitalproducenter, der beholder sin Jord og associerer baade Arbejde og Kapital med Deling af Produktet. Det er dette, som Loria kalder »den egentlige Association« (*l'associatione propria*), men det siger sig selv, at Rumforholdene snart sætter en Grænse for Anvendelsen af denne Associationsform.

III.

Vi har hidtil forudsat en Overflod af Jord af 1ste Klasse. Men sæt nu at Folkemængden øges, saaledes at Jord af daarligere Kvalitet maa tages i Brug. Vil ikke da Grundrente og Kapitalgevinst opkomme? Kfr. dog Ricardo og Malthus. Nej, siger Loria, ikke nødvendigvis, det vil sige, ikke hvis der fremdeles er fri Adgang til Jord, det vil sige Jord

baade af bedre og daarligere Kvalitet, hvad der i Tilfælde maa arrangeres paa den Maade, at Jorden deles i Klasser efter sin forskellige Kvalitet og at saa hver enkelt af vedkommende Samfundsmedlemmer faar sit Stykke eller Adgang til at faa hver et Stykke af de forskellige Klasser Jord. Det samme vil ogsaa opnaas ved en ligefrem kommunistisk Ordning, hvor Jorden ejes og dyrkes i Fællesskab og Produkterne fordeles blandt Samfundets enkelte Medlemmer. Det er dette, som Loria kalder *«l'associatione propria coattiva»*, (den tvungne egentlige Association). Paa en saadan Ordning har vi faktisk ogsaa talrige Eksempler navnlig i ældre, mere primitive Tider, og Afarter af den Slags Jordforfatninger har tildels holdt sig til den Dag i Dag. Under saadanne Forhold vil baade Kapitalgevinst og Grundrente fremdeles ikke kunne fremkomme.

For Kapitalgevinstens Vedkommende vil man vistnok finde de foran anførte Betragtninger fremdeles gældende. Men for Grundrentens Vedkommende vil man kanske heller studse lidt, thi det stemmer jo slet ikke med Ricardos Lære. Hvis alle Samfundsmedlemmer blot befatter sig med Jorddyrking, kan det under de nævnte Forudsætninger jo nok forstaas, at der ikke kan paavises en særskilt og distinkt Grundrente som en særlig Del af Produktionsudbyttet. Men sæt nu, at der i samme Samfund ogsaa findes andre Næringsdrivende, Haandværkere, Industridrivende o. s. v. Vil det ikke da vise sig, at Jordbrugeren vil faa foruden almindelig Løn for sit Arbejde, bestemt efter Arbejdet paa den daar-

ligere Jord, desuden et Overskud, en Grundrente af den bedre Jord, som de andre Samfundsklasser faar betale? Nej, siger Loria, denne Grundrente vil blive elimineret derved, at Priserne paa Haandværks- og Industriprodukter blive sat op i Forhold til Jordbrugsprodukter og Priserne paa disse sat ned, saaledes at de Haandværks- og Industridrivende faar det samme Udbytte af sit effektive virkelige Arbejde som de Jordbrugende. Landbrugsprodukterne vil altsaa synke i Pris i Forhold til Industriprodukterne, indtil Ligevægt naas paa et Punkt, hvor baade Industriprodukter og Landbrugsprodukter ombyttes efter et Værdiforhold, bestemt ved det virkelige effektive paa Produktionen af begge Samfundsklasser anvendte Arbejde. At dette nødvendigvis maa blive saaledes, er klart nok, hvis man forudsætter, at de Haandværks- og Industridrivende fremdeles beholder sin Adgang til den frie Jord i Lighed med de øvrige Samfundsmedlemmer. Thi det er da klart, at hvis deres paa Haandværk og Industri anvendte Arbejde ikke skaffer dem samme Udbytte, som Jordbrugeren har af sit Arbejde, vil de opgive sit Haandværk og Industri og dyrke Jorden i Lighed med de øvrige Samfundsmedlemmer. Der maa derfor nødvendigvis ske en Afbalancering til samme Niveau af Arbejdsudbyttet i de forskellige Brancher, saaledes at de jordbrugende ikke nyder nogen ekstra Fordel af Jordens forskellige Frugtbarhedsgrader, og dette sker netop ved en Afbalanceren af Produktpriserne efter det anvendte, effektive, virkelige Arbejde i de forskellige Brancher. Det er dette, som Loria kalder den naturlige Eliminering, »l'elisione natu-

rale» af Grundrenten. Det er saaledes klart, siger Loria, at ogsaa Grundrenten paa samme Maade som Kapitalrenten er en blot historisk Kategori, der ikke saaledes som af Ricardo paastaaet har sin nødvendige og naturlige Aarsag i Jordens forskellige Frugtbarhed, men derimod i Ophøret af den frie Jord.

Ligesaa lidt som der saaledes som Følge af den frie Adgang til Jorden her vil danne sig en Jordrente eller Kapitalgevinst hos den jordbrugende Klasse, ligesaa lidt vil der af de ovenfor nævnte Grunde blandt Haandværkerne og de Industridrivende kunne danne sig en Kapitalgevinst. Den Arbejdsform, man her vil have, vil nemlig være den foran nævnte blandede Association, »l'associatione mista«, hvor Kapitalproducenten og den blotte Arbejder begge arbejder med og deler lige Produktionsudbyttet. Paa andre Vilkaar vil nemlig den blotte Arbejder (il lavoratore semplice) ikke opgive Stillingen som fri og selvstændig Jordbruger.

Baade Jordrenten og Kapitalgevinsten er saaledes, mener Loria, uforenelige med den frie Jord. Paa dette Stadium er der kun Tale om Arbejde og Arbejdsudbytte. Kapitalen vil kun tjene til at potensere Arbejdet, lette dette og øge dets Effektivitet, men ikke være en særegen Indkomstkilde, hvorfor heller ikke Kapitalakkumulation vil finde Sted i større Omfang end fornødent for Potensering af Kapitalproducentens Arbejde. Arbejdet vil være den hele Økonomis Grundvold, og paa dette Stadium er det derfor Arbejdet, der behersker Produktet, medens det som bekendt nu er Produktet, som kommanderer Arbejdet gennem Arbejdslønnen, idet Arbejdet nu er

gaaet over til en Vare, hvis Pris bestemmes af Tilbud og Efterspørgsel, medens under den frie Jord Arbejdets Udbytte kun bestemmes af Arbejdets egen Produktivitet.

Saa fremmedartede disse Lorias Ræsonnementer end kan synes, saa har han vistnok Ret i, at den saakaldte *amor di terra*, Jordkærligheden, paa den ene Side, og den frie Adgang til at dyrke Jord for egen Regning og der akkumulere Kapital paa den anden Side, vil vanskeliggøre, om ikke umuliggøre, Dannelsen af en Kapitalgevinst, en Profit, og Dannelsen af en særlig Kapitaliststand. Man vil faa et Folk af Arbejdere, der lever af Udbyttet af sit Arbejde, et Arbejde, der meget vel kan være lettet og gjort mere effektivt gennem opsparet Kapital i Form af Redskaber, Raastoffer, Husdyr o. s. v., men hvor alligevel kun Arbejdet godtgøres, og hvor paa den anden Side heller ikke Kapitalakkumulation finder Sted i større Udstrækning end for at potensere Kapitalproducentens Arbejde, derimod ikke for at skaffe en arbejdsløs Indtægt, der paa dette Stadium er umulig. Dette bestyrkes ogsaa til Overflod af Erfaringen. Det er en bekendt Sag, at i nye Lande, hvor der er Overflod paa frugtbar Jord, der er det meget vanskeligt, ja ligefrem umuligt at anbringe Kapital i produktive Foretagender, enten det saa er Landbrug eller Industri, paa en frugtbringende Maade, saaledes at den skaffer en Kapitalgevinst, en Profit, og det netop paa Grund af Vanskeligheden eller Umuligheden ved at skaffe Arbejdere uden til en Arbejdsløn, der er saa høj, at den ingensomhelst Profit levner. Loria nævner herpaa talrige meget interessante

Eksempler fra de amerikanske Koloniers ældste Historie, f. Eks. hvorlunde naive engelske Rigmænd drog over til Amerika for der at drive industrielle Foretagender eller drive Jordbrug i stort; men hvorledes det viste sig aldeles umuligt for dem at opnaa nogen Kapitalgevinst af den simple Grund, at de ikke kunde faa Arbejdere uden mod ligefrem ruinerende Lønninger. Derfor er ogsaa i saadanne Lande, som Erfaring noksom viser, større kapitalistisk drevne industrielle Foretagender en Umulighed, ligesom den store Landejendom er en Absurditet, da Ejeren ikke kan nyttiggøre sig den, idet han ikke kan faa Arbejdere, da enhver foretrækker at arbejde paa egen Jord. Under saadanne Omstændigheder møder man da ogsaa det mærkelige Forhold, at f. Eks. Haandværkssvendene faar samme Betaling som Mesteren, der dog er den, som forskyder Kapitalen, noget, som fremgaar af flere af de ældste Laugsforfatninger og som for Nutidens Ideer synes uforklarligt, men som er en nødvendig Følge af den tidligere frie Adgang til Jorden, der kun muliggør den »blandede Association« (*l'associatione mista*), hvor Kapitalproducent og den blotte Arbejder (*il lavoratore semplice*) begge personlig deltager i Arbejdet og hvor Produktionsudbyttet efter Refusion af den forskudte Kapital deles lige.

Ganske interessant er det i denne Forbindelse ogsaa at erindre, at i de mere primitive Perioder, da Jorden i mere eller mindre Grad er fri, det er jo ligefrem forbudt at tage Renter af Kapitalen. Aager er da ikke bare at tage for høje Renter, men i det hele taget at tage Renter. Saaledes ramte den

mosaiske Lovs Aagerforbud i det hele taget det at tage Renter, og det samme var jo Tilfældet med den katolske Kirkes Aagerforbud, der i tidligere Perioder virkelig blev efterlevet. Dette viser mere end noget andet Ikketilstedeværelsen af en Kapitalgevinst, naar Jorden er fri. Dette Renteforbud kan ikke forklares alene dermed, at Folk den Gang var mindre oplyste end nu og ikke havde læst Senior og Bøhm-Bawerk. Naar man den Gang i det hele taget forbød at tage Renter, saa havde dette sin Grund i, at ligesaa naturligt, rimeligt, ja nødvendigt, som det nu forekommer os at beregne os Rente efter den almindelige Rentefod, ligesaa unaturligt, urimeligt, ja samfundsskadeligt og moralsk forkasteligt ansaas det den Gang i det hele taget at beregne Renter. Og hvorefter saa igen denne Forskel i Opfatning? Jo, fordi nu, da Jorden ikke længer er fri, afkaster Kapital, produktivt anvendt, en Kapitalgevinst, en Profit, hvad imidlertid ikke var Tilfældet i tidligere Tider.

IV.

Vi har saaledes set, at baade Kapitalgevinst og Grundrente efter Lorias Mening er uforenelig med den frie Jord eller rettere sagt med den frie Adgang til Jorden. Først naar denne frie Adgang ophører, kan Kapitalgevinst og Grundrente fremkomme og der kan da danne sig paa den ene Side en Kapitalist- og Grundejerklasse, der lever af sin Kapitalgevinst og Jordrente uden at arbejde, og paa den anden Side en egentlig Lønarbejderstand, der lever af Arbejdsløn.

For Grundrentens Vedkommende følger dette deraf, at Grundejerne monopoliserer enten al Jord eller i alt Fald den bedre Jord og saaledes faar Adgang til at hæve en Monopolgevinst, i alt Fald af den bedre Jord, idet de nu kan forhindre den naturlige Eliminering af Grundrenten, der er en Følge af den frie Adgang til Jorden. Det forholder sig derfor, mener Loria, ikke saaledes som af Ricardo paa-
staaet, at det er den ved Befolkningens Tilvækst nødvendiggjorte Benyttelse af stadig daarligere og daarligere Jord, eller en stadig mere intens Benyttelse af samme Jord, der fremkalder Grundrenten. Dette Forhold er nemlig, som allerede tidligere nævnt, i og for sig ikke tilstrækkeligt til at fremkalde Grundrenten, hvis ikke ogsaa den frie Adgang til Jorden stænges.

For Kapitalgevinstens Vedkommende er dennes Fremkomst efter Lorias Mening en Følge af, at Arbejderen, naar den frie Adgang for ham til Jorden stænges, ikke længer kan forlange noget Verderlag for Afsavn af fri Jord, der kan kompensere Kapitalproducentens Abstinents, ligesom ogsaa Stængningen af den frie Adgang til Jorden afskærer ham fra at dyrke Jord for egen Regning og der selv akkumulere Kapital. Arbejderen mister saaledes sin »Option«. Arbejderen vil derved blive helt afhængig af Kapitalproducentens Kapitalakkumulation og det derved dannede Lønningsfond, og Kapitalproducenten vil derved faa det i sin Magt at afpresse Arbejderen en Del af hans Arbejdsprodukt som Kapitalgevinst, og han vil saa fortsætte at akkumulere ikke længer som før for at potensere sit Arbejde

eller lette dette, men for at engagere Arbejdere for derved at faa en øget Indtægt uden Arbejde i Form af Overskudet af Arbejdsproduktet over Lønnen.

I Stedet for at bestemmes af det ved Produktionen anvendte effektive Arbejde vil derfor nu Formuegodernes Værdi bestemmes efter hvad Loria kalder det komplekse Arbejde, idet der som værdibestemmende Moment foruden Arbejdet nu ogsaa indtræder Profitsatsen af, hvad Loria kalder den »tekniske« Kapital (o: Raastoffer og Redskaber etc. i Modsætning til Lønningskapitalen, Lønningsfondet). Det viser sig saaledes, siger Loria, at ogsaa Værdien er en blot historisk Kategori, idet Værdi under den frie Jords Herredømme er noget andet end naar den frie Jord er ophørt. Adam Smiths Teori om, at Værdien bestemmes af det effektive Arbejde, der senere jo ogsaa er hævdet af Carl Marx, er derfor rigtig nok under Forudsætning af den frie Jord, men aldeles urigtig, naar den frie Jord er ophørt.

Jeg maa her bemærke, at Loria er en bestemt Modstander af Grænsenytteteorien. Et Formuegodes Værdi kan efter Lorias Mening ikke bestemmes efter den Slags luftige og æteriske Ting som Behovsintensitetsgrader og lignende blot subjektive Momenter, en Bemærkning, som Loria ikke synes at have været opmærksom paa ogsaa kan anvendes mod hans egen »amor di terra«. At give en Oversigt over Lorias Værdilære vil her føre altfor vidt. Den er saare sindrig, saare indviklet og saare kunstig og minder om de kunstig udtænkte »Epicykler«, som Fortidens Astronomer maatte ty til, naar de skulde forklare den sfæriske Astronomis Fænomener under den Forudsætning,

at Solen gik rundt om Jorden i Stedet for omvendt. Jeg skal blot meddele, at medens Værdien efter Lorias Mening paa den frie Jords Stadium kun er en Funktion alene af Arbejdet, er den, naar den frie Jord er ophørt, en Funktion baade af Arbejdet og Profitsatsen, hvilket igen er en Følge af den forskellige Udstrækning, hvori den »tekniske« Kapital i Forhold til Lønningskapitalen kommer til Anvendelse i de forskellige Produktionsgrene. Spørgsmaalet bliver da igen: hvorledes bestemmes Profitsatsen? Ja, siger Loria, dette er en i høj Grad variabel Størrelse, thi den afhænger af, hvor stor Andel det lykkes Kapitalisterne at »usurpere« af Arbejdsudbyttet. Men dette er en ret vilkaarlig og derfor meget variabel Størrelse, hvorfor ogsaa Formuegodernes Værdi paa det Stadium bliver i høj Grad variabel. Først naar Arbejdslønnen har naaet Eksistensminimumet, vil Profitten være begrænset nedad og Værdien vil da ogsaa blive stabilere, kun afhængende af Profitens Begrænsning opad som Følge af Produktionens større eller mindre Effektivitet.

Naar man søger at forklare og retfærdiggøre Kapitalgevinsten paa Grundlag af Værdiforskellen mellem Nutidsgoder og Fremtidsgoder og at saaledes Arbejderen faar finde sig i at faa en mindre Betaling i Nutidsgoder for Fremtidsgodet: det færdige Arbejdsprodukt, saa begaar man efter Lorias Mening i Virkeligheden kun en grov *petitio principii*; thi naar Arbejderen ikke kan oppebie Fuldførelsen af sit Arbejde, men maa sælge det for en Underpris, saa skyldes jo dette netop den Grund, at han er udelukket fra den frie Adgang til Jorden, ikke kan

erhverve og akkumulere selvstændigt og derfor a tout prix maa sælge Fremtidsgodet, det færdige Produkt, mod Nutidsgodet, Arbejdslønnen. Heri har Loria vistnok til Dels Ret. Det er visselig en Misforstaaelse, naar enkelte synes at tro, at »Tids-teorien« har løst det sociale Spørgsmaal ved at paavise Kapitalgevinstens Berettigelse.

Den første Betingelse for Kapitalgevinstens Dannelse er derfor, at den frie Adgang til Jorden stænges, en Adgang, som da ogsaa »Kapitalisterne«, efter Lorias Mening, stadig for enhver Pris søger at hindre baade bevidst og ubevidst. Arbejderens Forening med Jorden er nemlig Kapitalgevinstens Negation. Dette Schisma mellem Arbejderen og Jorden kan fremmes paa tvende Maader, enten ved at lægge Tvang paa Jorden eller paa Arbejderen, enten ved at forholde Arbejderen Jorden, ved dennes udelukkende Appropriation, altsaa lægge Baandet paa Jorden, eller ogsaa at holde Arbejderen borte fra Jorden, altsaa lægge Baandet paa Arbejderen eller ved en Kombination af begge Metoder. Hvilket Middel, der vælges, vil afhænge af Omstændighederne.

V.

Er der Overflod paa frugtbar Jord, hvis faktiske eller udelukkende Appropriation af Kapitalisterne er umulig eller meget vanskelig, bliver Slaveriet en Nødvendighed for Dannelsen af en Kapitalgevinst. At binde Jorden vil her falde vanskeligere end at binde Arbejderen, og man vælger da selvfølgelig den mest letvindte Udvej. Eftersom den bedste Jord

sukcessive optages eller Jordens Frugtbarhed netop paa Grund af den med Slaveriet forbundne Rovdrift aftager, gaar saa Slaveriet sukcessive over til de mildere Former af Ufrihed: Livegenskab, Vornedskab, Stavnsbaand o. s. v. Dette sker ikke paa Grund af stigende Dyd hos Kapitalistklassen, men af mere nærliggende Bevæggrunde. For det første er det nemlig at mærke, at jo strængere Ufriheden er, desto kostbarere bliver det ufrie Arbejde. Det egentlige Slaveri viser sig derfor kun lønnende paa særlig frugtbar Jord. Herfor havde man i sin Tid rig Erfaring i Nordamerika. Slaven arbejder uvilligt og slet. Der krævedes derfor en Stab af Opsynsmænd for at passe paa ham og prygle ham til Arbejde. Desuden maatte der holdes en Hær af Slavejægere, de saakaldte »Kidnappers«, for at fange bortrømte Slaver. Og saa er Slavens Forplantning meget træg. Det ufrie Menneske udviser en aldeles paafaldende Sterilitet. Da Tilførslen af Slaver ude fra blev spærret, maatte der derfor gaas igang med en formelig og systematisk Slaveavl, hvad der imidlertid blev en meget kostbar Affære*). Men dernæst medfører ogsaa den Omstændighed, at den bedste Jord i stigende Grad optages eller Jordens Frugtbarhed aftager, at de strængere Former for Slaveri bliver mindre nødvendige.

*) Dette Slaveopdrætteri blev en særegen Næringsvej i enkelte Stater, hvorfor man sondrede mellem slaveopdrættende og slaveforbrugende Stater, og det er ganske karakteristisk, at det særlig var i de slaveopdrættende Stater, at man viste den største Iver for Slaveriets Opretholdelse og Udbredelse til nye Territorier, hvorved der kunde skabes et nyt Marked for deres Produktion, medens man derimod i de egentlige slaveforbrugende Stater viste mindre Begejstring for Slaveriet.

Det bliver nemlig nu vanskeligere for Arbejderen at dyrke Jord for egen Regning, idet der hertil nu i Reglen vil kræves nogen forudgaaende Kapitalopsamling. Begge disse Omstændigheder virker da til, at Ufriheden stadig bliver mindre og mindre stræng, indtil den til Slut afløses af fuldstændig Frihed. Jordforholdene har da paa Grund af øgende Befolkning og aftagende Frugtbarhed udviklet sig derhen, at Kapitalgevinsten ligesaavel som Grundrenten er tilstrækkelig sikret ved at der blot lægges Baand paa Jorden.

At Arbejdernes større eller mindre Ufrihed staar i den nøjeste Forbindelse med Jordforholdenes Udvikling, kan neppe betvivles. Det er dog for paa tageligt. Det viser sig nemlig til forskellige Tider og i forskellige Verdensdele, at visse Jordforhold betinge Ufrihedens Indførelse, ligesom visse Jordforhold betinge dens Ophør, og det uanset Forskel i Race og Religion og de herskende politiske Ideer. Den Tid, da man troede, at Ufrihedens Ophør havde sin hovedsagelige Grund f. Eks. i den kristne Religion eller i Udbredelsen af visse humane Ideer, saaledes som f. Eks. Oplysningstidens Teorier og Principerne af 1789, er vel forbi. Det er i saa Henseende karakteristisk, at da Ufriheden allerede paa det nærmeste var ophørt i Europa, var den netop paa sit Højdepunkt i Amerika hos et Folk af særdeles gode Kristne, hvis Forfædre i sin Tid netop for sin religiøse Overbevisnings Skyld var udvandrede fra England. Og det virker nærmest tragikomisk, naar man erindrer sig, at de selvsamme Personer, der indledede den amerikanske Unionsforfatning med den

pompøse Deklaration om Menneskerettighederne, var Slaveejere. Og naar Nordstaterne afskaffede Slaveriet tidligere end Sydstaterne og med engang fik det saa travlt med moralsk Indignation ligeoverfor de ugedelige Sydstater, saa turde vel dette i nogen Grad hænge sammen med den Omstændighed, at Nordstaterne paa Grund af Jordforholdene, nemlig Folkemængdens hurtigere Øgning og Jordens mindre Frugtbarhed, tidligere kunde undvære Slaveriet. Det er jo ogsaa ganske karakteristisk, at ogsaa Boernerne paastaas at have praktiseret Livegenskabet, for at bruge et pænt Udtryk, ligeoverfor de Indfødte, men saa er der jo ogsaa adskillig Overensstemmelse mellem Jordforholdene i Sydafrika nu og i Nordamerika i dette Aarhundredes Begyndelse. Og naar Livegenskab, Vornedskab og Stavnsbaand og deslige ikke fandt Indpas i Norge, medens den danske Bonde, der levede under samme Regering, maatte sidde paa den i en senere Tid saa meget omtalte, men i Datiden vel neppe fuldt saa meget benyttede, Træhest, saa turde vel den nærmest liggende Grund til denne Forskel være at søge i Norges mindre Frugtbarhed, der gjorde Ufriheden overflødig paa Grund af den større Vanskelighed ved her at rydde og dyrke Jord uden foregaaende Kapitalopsamling, og ikke saameget i en for den norske Bonde særegen Uvilje til at »taale Lænker, Baand og Tvang«.

VI.

Men selv om Jordforholdene har udviklet sig derhen, at Arbejderens personlige Ufrihed ikke længer er en nødvendig Betingelse for Kapitalgevinsten, idet den bedste Jord er optaget og den daarligere ikke kan

dyrkes uden en foregaaende Kapitalopsamling, saa maa dog Kapitalisterne fremdeles stadig være om sig for at hindre, at Kapitalgevinsten igen bortelimineres, derved at Arbejderen faar Adgang til at akkumulere Kapital, der sætter ham i Stand til at dyrke Jord for egen Regning, hvorved han vil kunne genvinde sin »Option«. Af den Grund vil derfor »Kapitalisterne«, efter Lorias Mening, systematisk stræbe efter at drive Arbejdslønnen nedover mod Eksistensminimum, saaledes at Kapitalakkumulation fra Arbejdernes Side bliver udelukket. Først da er Kapitalgevinsten fuldt sikret.

For saaledes at drive Arbejdslønnen nedover benytter »Kapitalisterne« sig da, mener Loria, bevidst og ligesaa ofte ubevidst af forskellige Midler, der direkte eller indirekte fører mod dette Maal. For det første en systematisk Forøgelse af Folkemængden, hvorved Tilbudet af Arbejdere øges, saaledes at Arbejdslønnen af den Grund faar en synkende Tendens. Ret karakteristisk i saa Henseende er Merkantilisternes varme Interesse for Folkeformeringen, der som bekendt gav sig de pudsigste Udslag. Forøvrigt vil netop Ophøret af den frie Adgang til Jorden og Arbejdernes Overgang fra fri Jordbrugere til Lønarbejdere medføre en uforholdsmæssig Folkeformeringen. I et Samfund af fri Jordbrugere, der selv dyrker egen Jord, sker Folkeformeringen ikke i stærkere Forhold end Subsistensmidlernes Vækst, men afpasser altid Formeringen efter de økonomiske Vilkaar. Dette viser jo Erfaringen noksom er Tilfældet med selvejende Bønder, navnlig hvor ikke Institutioner som »Aasædesretten« i Norge og »der Anerberecht« i Tyskland virker i modsat Retning. Derimod

viser Lønarbejderen stadig en Tendens til en mere uforholdsmæssig Formering, en Tendens, der endog synes at blive stærkere, jo daarligere hans økonomiske Stilling er. Det er saaledes, efter Lorias Mening, netop Ophøret af den fri Adgang til Jorden og den hermed sammenhængende Grundrente og Kapitalgevinst, der medfører den overdrevne Folkeformering og ikke omvendt.

Men ogsaa paa anden Maade arbejdes der systematisk paa at drive Arbejdslønnen ned. I denne Retning virker saaledes en øget Anvendelse af »teknisk« Kapital i Produktionen i Forhold til Lønningskapital. En udvidet Anvendelse af teknisk Kapital i Produktionen formindsker paa den ene Side Lønningsfondet og forøger paa den anden Side Tilbudet af Arbejdere, derved at Arbejdere overflødiggøres. I det hele taget virker den tekniske Kapital saa at sige automatisk til at holde Arbejdslønnen nede. En høj Arbejdsløn gør nemlig netop en udvidet Anvendelse af teknisk Kapital fordelagtig, og denne virker saa til igen at drive Arbejdslønnen ned. Ja, Loria mener, at f. Eks. Maskiner, naar Arbejdslønnen endnu er højere end Eksistensminimet, i stor Udstrækning anvendes ikke saa meget, fordi deres Anvendelse direkte er mere lønnende, som fordi deres Anvendelse tjener som et Middel til at drive Arbejdslønnen ned, hvorfor deres Anvendelse indirekte er fordelagtig for Kapitalisterne. Men paa samme Maade virker ogsaa Overgangen fra et mere intensivt til et mere ekstensivt Jordbrug, hvad der jo ogsaa altid medfører en Udvidelse af den tekniske Kapital paa Lønningskapitalens Bekostning. En høj Arbejdsløn gør det fordel-

agtigere at gaa over fra Kornproduktion til Fædrift og at anvende Jorden som Græsgange. Et yderligere Skridt i samme Retning er det, naar dyrket Jord lægges ud til Skov. Herved bliver selvfølgelig Arbejdskraft i stigende Grad overflødiggjort, hvad der virker til at trykke Arbejdslønnen. Men herved bliver endvidere Produktionen af Næringsmidler og særlig Næringsmidler for Arbejdere indskrænket, hvorved disses Pris stiger, hvad der ogsaa virker til at trykke den reelle Arbejdsløn ned mod Eksistensminimet.

I samme Retning til at trykke Arbejdslønnen virker ogsaa Anvendelsen af Kvinder og Børn som Arbejdere og Arbejdstidens Forlængelse, hvorved der skabes et øget Tilbud af Arbejde, der trykker Arbejdslønnen. Endvidere Beskatningen, der lægges saaledes, at den fortrinsvis gennem indirekte Skatter, Toldafgifter etc. rammer Arbejderklassen, hvad der yderligere virker til at beklippe dennes Indtægter og drive disse ned mod Eksistensminimet og saaledes hindre Akkumulation fra Arbejdernes Side.

Endelig maa ogsaa, anfører Loria, som et Led i denne Kamp for Kapitalgevinstens Bevarelse mærkes den stigende Koncentration af Jordejendommen og de Hindringer, der lægges i Vejen for en Udstykning af Jordejendommene enten indirekte saasom ved den norske Aasædesret og den tyske Anerbenrecht, hvorved en Deling af Jorden mellem Arvinger forhindres, eller direkte ved ligefrem Lovforbud mod Jordudstyknings udover en vis Minimalgrænse, saaledes som man har Eksempler paa baade i Tyskland, Sverige og Danmark. Herved øges Tilbudet af Arbejdere

gennem de smaa Jordejere, der gaar over til Lønarbejdere, medens paa den anden Side Adgangen for en Arbejder til at erhverve egen Jord og derved opnaa en selvstændig Stilling og »Option« vanskeliggøres*).

Men i samme Retning til at trykke Arbejdslønnen nedover mod Eksistensminimum virker, mener Loria, ogsaa den stigende Grundrente og Jordejendommenes Koncentration derved, at der i stedse stigende Grad herved skabes en Hindring mod en øget Produktion af Levnedsmidler og en større Udnyttelse af Jorden. Den stigende Grundrente gør nemlig Jordejerne i stedse stigende Grad mindre tilbøjelige til mere intens Udnyt-

*) Selv i Norge, hvor Jordforholdene er ganske anderledes demokratiske end baade i Danmark og Sverige og hvor en egentlig Godsejerstand ikke findes — selv der mærkes meget tydelig en saadan Tendens, i alt Fald for det østnfjeldske og nordenfjeldske Norges Vedkommende, hvor Jordforholdene ikke er fuldt saa demokratiske som paa Vestlandet. Naar man betænker den Mængde af god dyrkbar Jord, som her forefindes, og som Gaardejeren selv ikke kan nyttiggøre sig, vilde den Uvilje, som Gaardbrugerne her gennemgaaende viser mod at sælge Jord til Opdyrkning og i det hele taget at gøre Arbejderne til smaa Selvejere af Jord, ikke være forstaaelig, hvis man ikke tager i Betragtning, at Gaardbrugerne frygter for, som det holder, »herved at forværre Arbejdsforholdene«, idet en Arbejder, der sidder paa egen Jord, selv om den er liden, dog altid kan stille sine Betingelser. Det er ogsaa et mærkeligt Faktum, at Arbejdslønnen paa Vestlandet, hvor Jorden er stærkest udstykket, er højere end i Østlandets rigeste Bygder, som f. Eks. Hedemarken, et Forhold, der kan forklares netop ved den stærke Jordudstyknings paa Vestlandet, der byder Arbejderen en større Adgang til »Option«; thi da Levnedsmidlerne er gennemgaaende billigere paa Vestlandet end paa Østlandet, er det ikke alene den nominelle, men ogsaa den reelle Arbejdsløn, som er højere. Og naar Arbejdslønnen er særlig høj i de nordlandske Amter, saa hænger vel dette sammen med det fri Havfiske, der byder Arbejderen Adgang til Produktion for egen Regning uden synderlig Kapital, og saaledes paa den Maade aabner ham Anledning til »Option«.

telse af Jorden og tilsidst ligefrem fjendtlig mod en saadan. Thi en øget Produktion af Jordbrugsprodukter vil øge Tilbudet og derved trykke Priserne og derved formindske Grundrenten, der i stedse sigende Grad faar Karakter af en Monopolgevinst. Men de stigende Priser paa Levnedsmidler vil igen forøge Arbejdsmkostningerne, hvad der igen vil virke som en yderligere Hindring mod en mere intens Udnyttelse af Jorden. Man maa ogsaa erindre, at for den store Grundejer er det kun Nettoafkastningen og ikke Bruttoafkastningen, som kommer i Betragtning. Allerede af den Grund har den store Jordejer ingen Interesse af at fortsætte Produktionen til et Punkt, der vel dækker Arbejdsmkostningerne, men intet Nettooverskud levner. At der herved bliver Føde for færre Mennesker, er en Omstændighed, der som nævnt kun virker i Grundejerens Favør ved at øge Grundrenten. Erfaring synes da ogsaa noksom at vise, at en stigende Grundrente i Forbindelse med en Koncentration af Jordejendommene medfører en Tilbagegang i Produktionen af Levnedsmidler for Arbejderne. Paa denne Maade bliver der efter Lorias Mening altsaa skabt en kunstig Grænse for Subsistensmidlernes Øgning og derved igen et kunstigt Tryk af Befolkningen mod Subsistensmidlerne, hvad der igen virker til at drive Arbejdslønnen ned mod Eksistensminimet, og da dette netop er i Kapitalisternes Interesse, er Forholdet mellem Kapitalister og Grundejere, Kapitalgevinst og Grundrente paa dette Stadium meget kordialt, idet Grundrenten endnu virker i Kapitalgevinstens Favør.

Paa den anden Side gælder det imidlertid ogsaa at begrænse Kapitalgevinsten eller rettere

sagt Kapitalisternes Kapitalakkumulation, saaledes at den ikke foregaar i stærkere Forhold end Befolkningens Tilvækst. Sker nemlig dette, vil det øgede Tilbud af Kapital drive Arbejdslønnen i Vejret, saaledes at Arbejderen vil kunne sættes i Stand til at akkumulere og derved igen faa »Option«, hvorved Kapitalgevinstens Tilværelse vil trues.

Denne Begrænsning sker paa forskellig Maade. Af særlig Betydning er her, hvad Loria kalder den »uproduktive« Kapital, der i saa Henseende supplerer den tekniske Kapital, der jo dog kun kan anvendes med en vis Begrænsning. En stærk Opsamling af uproduktiv Kapital i Form af Brugsgenstande, Luksusgenstande, Smykker, Krigsredskaber, overflødige Metalbeholdninger i Seddelbanker, Anvendelse af Grovkourant som Omsætningsmiddel i Stedet for Penge-repræsentativer o. s. v., virker selvfølgelig til at hæmme en overflødig Opsamling af produktiv Kapital og en altfor stærk Øgning af Lønningsfondet, der kunde blive farlig for Kapitalgevinstens Eksistens.

I samme Retning virker ogsaa, hvad Loria kalder de »uproduktive« Befolkningsklasser: Militære, Gejstlige, Sagførere, Politikere, merkantile Mellemmand o. s. v. Disse, der efter Lorias Opfatning lever som et Slags Snyltedy af Kapitalgevinsten og Jordrenten, har samme Bestemmelse som Iglen, der suger Blod af de for blodrige Legemer, in casu at spise op en Del af den høje Kapitalgevinst og derved hindre en overdreven Opsamling af Kapital, en Overkapitalisation, der kan blive farlig for selve Kapitalgevinstens Bestaaen. Denne Opfatning er forøvrigt slet ikke saa original,

som man kunde tro, thi den har været fremholdt allerede af Malthus, om end med en noget anden Begrundelse. Som lønnede af Kapitalgevinsten og snyltende paa denne danner disse uproduktive Klasser da ogsaa saa at sige Kapitalgevinstens Livgarde, idet deres Opgave er at holde Arbejdsklassen nede, og de yder da ogsaa Kapitalen i saa Henseende for en Tid en værdifuld Assistance.

I samme Retning virker da ogsaa Kriserne. Disse, der tilsyneladende er til Skade for Kapitalisten og ødelæggende for Kapitalgevinsten, udfører imidlertid efter Lorias Mening en baade nyttig og nødvendig Funktion netop for Kapitalgevinstens Bevarelse, idet disse periodiske Aareladninger er nødvendige for at hindre »Overakkumulation« af produktiv Kapital. Som man vil se er dette ogsaa den samme Mening, som har været fremholdt af Malthus. Kriserne virker desuden til at øge Tilbudet af Arbejdere gennem de ved Kriserne eksproprierede og deklasserede Kapitalister og til paa den anden Side at øge Kapitalens Koncentration, hvorved denne end mere sættes i Stand til systematisk at bekriige Arbejdslønnen og holde denne nede til Eksistensminimet. Kriserne udfører saaledes i Grunden en skøn og velsignelsesrig Opgave i Kapitalgevinstens Husholdning.

VII.

Paa denne Maade vil Udviklingen, mener Loria, paa den ene Side som Følge af Folkemængdens Forøgelse, og paa den anden Side som Følge af den Hindring, som den stigende Grundrente i stigende Grad sætter for Jordens Udnyttelse, successivt tilsidst naa

det Punkt, at Befolkningen vokser udover de forhaanden-værende Subsistensmidler, eller, som Loria kalder det, i Stedet for en systematisk Overbefolkning, hvor der kun er et tilsyneladende og ved ovennævnte kunstige Midler fremkaldt Misforhold mellem Befolkning og Subsistensmidler, vil man til Slut faa en automatisk Overbefolkning, og i Stedet for en systematisk Reduktion af Arbejdslønnen henimod Eksistensminimet vil man nu faa en automatisk. Alle disse kunstige Metoder for at hindre Arbejdslønnen fra at stige over Eksistensminimet vil nu blive overflødige, og derfor vil ogsaa Kapitalgevinsten nu gaa over fra at være systematisk til at blive automatisk.

Men herved er Kapitalgevinsten bare kommen fra Asken og i Ilden. Thi den samme Omstændighed, der virker til at drive Arbejdslønnen ned mod Eksistensminimet, nemlig de Hindringer for en øget Produktion og en mere effektiv Udnyttelse af Jorden som Jordforholdene gennem Grundrenten og Ejendommenes Koncentration opstiller, vil ubønhørlig ogsaa drive Kapitalgevinsten ned mod det Minimum, ja under det Minimum, da Kapitalisterne ikke længere vil være interesserede i at akkumulere yderligere Kapital for at opnaa en øget Kapitalgevinst. Trods at Arbejdslønnen nu ikke længere overstiger Eksistensminimet, vil Arbejdsomkostningerne som Følge af Levnedsmidlernes Fordyrelse stadig stige, medens Produktionsudbyttet paa Grund af de Hindringer netop Jordforholdene stiller mod Produktionen stadig forringes, saaledes at der levnes en stadig smallere Margin af Produktionsudbyttet, der kan »konfiskeres« af Kapitalisten. Men dette vil

igen medføre en Tilbagegang i Kapitalakkumulationen, der igen vil medføre en Tilbagegang i Produktionen, hvad der bare vil gøre ondt værre, thi lavere end til Eksistensminimet kan nu engang Arbejdslønnen ikke godt synke, og den ved den aftagende Produktion øgede Overskudsbefolkning maa nolens volens underholdes af Kapitalen, hvis Stilling saaledes stadig bliver mere og mere ugunstig. Den Ændring af Jordforholdene gennem Ophøret af den frie Jord, der i sin Tid netop skete for at muliggøre en udvidet Produktion og en mere intens Udnyttelse af Jorden og virkelig fremkaldte en saadan, viser sig saaledes til Slut at medføre den modsatte Virkning og at være en Hindring for Produktionen og Systemet vrænger sig saaledes tilslut om »til sin egen Karikatur«. I Stedet for Fortidens Kriser, der nu har udspillet sin Rolle som Følge af at Kapitalgevinsten er bleven automatisk, faar man nu den kronisk økonomiske »Depression«, der til Slut vil umuliggøre Produktionen, hvis der ikke sker en Ændring i det økonomiske System. Dette sidste Depressionsstadium, mente Loria, der skrev sin Bog under Indtryk af 80aarenes Depression, nu allerede var indtraadt, hvad den senere Erfaring imidlertid ikke har bestyrket.

Med det gode Forhold mellem Kapitalgevinst og Grundrenten, der nu bare virker til Skade i Stedet for til Gavn for Kapitalen, er det nu forbi, og det er derfor ganske karakteristisk, at nu optræder Ideerne om Jordens Nationalisering à la Henry George, hvad Loria betegner som en udpræget »Kapitalistidé«, hvorved »Kapitalisterne« vil søge at opnaa at faa dækket helt og alene af Grundrenten alle Skatter og offentlige Byrder, som de nu som Følge af at Arbejdslønnen er sunket til

Eksistensminimet maa dække sammen med Grundejerne. Da Kapitalgevinsten er bleven »automatisk«, trænger Kapitalisterne nu heller ikke længere til de »uproduktive« Klassers Assistance. »Der Mohr hat sein Ding gethan, der Mohr kann gehen«. Hertil kommer da ogsaa, at netop som Følge af Kapitalgevinstens Formindskelse, vil de nu søge at blive fri for disse Parasitter. Der er nu ikke længere noget at dele paa. De vil derfor nu søge at indskrænke og bekæmpe disse Klasser paa enhver mulig Maade. Det gamle Venskabs- og Allianceforhold mellem »Kapitalisterne« og de »uproduktive« Klasser vil derfor nu blive afløst af et Fjendskabsforhold, og fra at være Kapitalgevinstens Vogtere vil de uproduktive Klasser nu blive dens Fjender og indgaa Alliance med Arbejderklassen og støtte denne i dens Kamp mod Kapitalisterne. Men denne Kamp vil da nu ogsaa paa Grund af de nye allieredes overlegne aandelige Dannelse, Kundskaber og Evner blive ført med større Dygtighed og Kraft og med større Udsigt til Sejr*).

*) Det synes virkelig som om Udviklingen i saa Henseende skulde give Loria Ret i hans Paastand, i alt Fald forsaavidt angaar en Alliance mellem hvad han kalder de »uproduktive« Klasser og Arbejderstanden. En saadan Forbindelse har vistnok allerede tidlig eksisteret. Baade Karl Marx og Ferdinand Lassalle tilhørte jo de »uproduktive« Klasser, og hvad Loria her anfører — hans Bog udkom i 1889 — er vistnok skrevet under Indtrykket af den stadig stærkere Omsiggriben af de socialistiske eller »kathedersocialistiske« Ideer blandt de universitetsdannede Kredse i Italien, Tyskland og Østrig; men denne Udvikling har senere i endnu stærkere Grad akcentueret sig, hvad der jo gav sig et meget karakteristisk Udslag paa den sidste tyske socialdemokratiske Partikongres, da den ustuderede Bebel udøste sin Galde over alle disse »fine« Akademikere, som trængte sig ind blandt »Proletarerne«. Og for Norges Vedkommende

VIII.

Ja, hvad skal saa blive Fremtidens økonomiske System? Vil det blive det Marxistiske System med Samfundsproduktion og Samfundsfordeling? Nej, siger Loria, det vil være et Tilbageskridt og kun gøre ondt værre, thi det vil medføre en Tilbagegang i Produktionens Effektivitet, men det er netop en øget Produktion og en rigere Udnyttelse af Naturens Hjælpekilder, som trænges, og her behøves netop det private Initiativ. Hertil kommer ogsaa, at dette System ikke synes at kunne medføre nogen Forbedring i Retning af en mere afpasset Befolkningsformerelse, men heller en Forværrelse.

Vil det være Jordens Nationalisering saaledes som f. Eks. foreslaaet af Henry George? Dette vil intet Hjælpemiddel være, mener Loria. Istedetfor flere Jordejere vil man faa en enkelt, altsaa kun en endnu stærkere Koncentration. Og om Jordrenten absorberes af Samfundet, saa vil Kapitalgevinsten fremdeles komme til at bestaa, og det vil være den, som vil drage den egentlige Nytte af Grundrentens Nationalisering, thi Kapitalisterne vil fremdeles have Bugten om begge Enderne, saa længe Arbejderen mangler »Option«. Nogen Forbedring med Hensyn til Formeringens Afpasning vil heller ikke dette System medføre, men den væsentligste Indvending mod denne Ordning er, at Grundrenten fremdeles vil bestaa, selv om den nu indkræves af Staten, og virke som en Hindring for en udvidet Produktion.

er det jo ogsaa et karakteristisk Tidens Tegn, at den mest dominerende Personlighed indenfor det norske Socialdemokrati er intet mindre end — Præst i den norske Statskirke,

Det System, der kan løse det sociale Spørgsmaal, er efter Lorias Mening kun Arbejderens Genforening med Jorden, saaledes at han paa egen Jord kan nyttiggøre sig sit Arbejde og høste det fulde Udbytte af dette. Den frie Adgang for Arbejderen til Jorden maa igen oprettes, og da vil tidligere Tiders økonomiske Harmoni igen indtræde og den Disharmoni mellem Arbejde og Arbejdets Produkt, der har været en Følge af Arbejderens Adskillelse fra Jorden, igen ophøre, Arbejderens Arbejdsløn vil da igen som i de ældre Tider blive hans Arbejdsprodukt fuldt og udelte, og det anvendte Arbejde vil da igen blive den sande og eneste Værdimaaler, saaledes som det var i de gode gamle Dage, og Arbejderen vil da igen blive Produkts Herre i Stedet for dets Tjener. Hermed er det selvfølgelig ikke Lorias Mening, at nu skal alle Mennesker begynde at blive Jordbrugere. Det er kun den frie Adgang til Jorden, som skal holdes aaben for alle; thi først herved vil Arbejderen genvinde den »Option«, der skal sætte ham i Stand til ogsaa i andre Produktionsgrene at faa det fulde Arbejdsudbytte ved at fordre Godtgørelse for sin Jordafholdenhed og saaledes fremtvinge den »blandede« Association (l'associatione mista) med lige Deling af Arbejdsudbyttet efter Fradrag af den forskudte Kapital. Ved denne frie Adgang til Jorden vilde da ogsaa Grundrenten blive bortelimineret, saaledes som tidligere paavist, idet Jordprodukters og Industriprodukters Pris vilde afpasse sig efter det effektive Arbejde ved Produktionen. Følgen af at Arbejderen igen blev Herre over sit Arbejdsprodukt i Stedet for at være afhængig af det efter Kapitalistens Godtykke varierende Lønningsfond, vilde da ogsaa blive at man

vilde faa den automatiske Afpasning af Folkeformeringen, som er karakteristisk for de selvstændige Producenter i Modsætning til Lønarbejdere.

Man vil saaledes igen faa et Folk af Arbejdere, der selv producerer sin Kapital, og Kapitalens Herredømme over Arbejderen vil blive afløst af Kooperation enten i Form af den »blandede« Association mellem »Kapitalproducenter« og »blotte Arbejdere« (l'associatione mista) eller den »egentlige« Association mellem flere kapitalproducerende Arbejdere (l'associatione propria), og man vil ikke længere have en Fordeling af Samfundet i en Rigmandsklasse, der ikke arbejder, og en Proletarklasse af Arbejdere.

Ja dette lyder unægteligt meget skønt! Spørgsmaalet er da, hvorledes skulde da denne frie Adgang til Jorden praktiseres. Paa dette Punkt er desværre Loria ikke saa klar og udtømmende som ønskelig kunde være, og han plejer dog ellers ikke at være saa nøje med at gaa ret dybt i Detaljer. Han nøjer sig her nærmest med blotte Antydninger. Forsaaavidt jeg har kunnet forstaa Loria, har han nærmest tænkt sig en periodisk Udskiftning af Jorden mellem de Samfundsmedlemmer, der ønskede Jord. Tanken forekommer mig at være saa inderlig upraktisk.

Og dog har Loria i et tidligere Arbejde, nemlig sit Ungdomsarbejde og Debutarbejde »La rendita fondiaria a la sua elisione naturale« anvist en baade fornuftig og praktisk Vej til — jeg vil ikke bruge et saa højtravende Ord som at løse det sociale Spørgsmaal og indføre det tusindaarige Rige — men til en praktisk og fornuftig Socialreform. Den Vej han her anviser er ikke ny og udmærker sig ikke i nogen særlig

Grad ved pikant Radikalisme; den er saa borgerlig eller rettere sagt smaaborgerlig som vel mulig. Det er ganske enkelt en systematisk Gennemførelse af den lille Jordejendom (*«la piccola proprieta»*). Jeg anser denne Lorias Bog og ret beset i Virkeligheden ogsaa hans *«Analise della proprieta capitalista»* som det bedste Indlæg for den lille Ejendom, som nogensinde har været skrevet siden Sismondi og John Stuart Mill.

Det vil ogsaa falde i Øjnene, at de Momenter, der af Loria særlig fremhæves, Jordens mere intensive Udnyttelse, den automatiske Afpasning af Formeringen og den større Anledning for Arbejderen til Option og derved til at drive Arbejdslønnen i Vejret ogsaa taler til Fordel for den lille Jordejendom. Men særlig interessant er Lorias Paavisning af hvorledes ogsaa ved den lille Ejendom Jordrentens naturlige Borteliminering (*l'elisione naturale*) finder Sted. Denne naturlige Eliminering fremkommer dels derved, at paa den ene Side den selvejende Smaabondes *«amor di terra»* driver ham til at nedlægge Arbejde og Kapital i sin lille Jordejendom, ikke alene forsaavidt der fremkommer et Nettooverskud, eller forsaavidt der derved opnaas et større Bruttoudbytte, der i al Fald skaffer ham en Arbejdsindtægt, svarende til den almindelige, men endog udover denne Grænse, saalænge indtil det samlede Udbytte af hans Produktion kun skaffer ham et samlet Bruttoudbytte, der akkurat skaffer ham en passende Løn for hans Arbejde og dækker hans reelle Produktionsomkostninger, men intet Overskud i Form af Grundrente levnes ham, saaledes at altsaa den mindre Løn han opnaar ved Bearbejdelsen af den daarligere Jord, opvejes ved Merudbyttet af den bedre

Jord, og Merudbyttet af den bedre Jord saaledes kun tjener til at kompensere Mindreudbyttet af den daarligere Jord, dels derved at paa den anden Side netop den samme »Jordkærlighed« og Bondens sejge Vedhængen ved Jorden virker hindrende for en Overgang fra Jordbruget til andre Næringsveje, hvorved det gøres muligt for de andre næringsdrivende at sætte Priserne paa sine Produkter og Tjenester op og drive Priserne paa Landbrugsprodukter ned, indtil det gensidige Prisniveau svarer til Forholdet mellem de effektive Produktionsudgifter, og Grundrenten eller det gennem den bedre Jord skabte Overskud saaledes bortelimineres. Denne naturlige Borteliminerings af Grundrenten er det som efter Lorias Mening bevirker, at netop der hvor Jorden er mest udstykket er Arbejdslønnen forholdsvis høj, medens Prisen paa Landbrugsprodukter er forholdsvis lav, noget som vi ogsaa som fornævnt*) har ret paatagelige Eksempler paa, f. Eks. netop i de Egne i Norge, hvor Jorden er mest udstykket.

Hvad man nu end mener om Lorias Ideer, og Meningerne herom vil sikkerlig være temmelig delte eller rettere sagt temmelig udelte; thi ikke tror jeg, at hans extreme og ensidige Teorier vil kunne paa-regne nævneværdig Tilslutning; en Ting er dog sikkert, at hans Forsøg paa at forklare de økonomiske Fænomener og den økonomiske Udvikling ud fra Jorden og kun fra Jorden er meget interessant og udført med et dialektisk Mesterskab og et videnskabeligt Apparat, der uvilkaarlig indgyder Respekt, og en Ting føler jeg mig overbevist om, og det er, at Loria ved sin stærke og ensidige Fremholden netop af Jordforholdenes Ind-

*) Se Noten Side 388.

virkning paa de mest forskellige økonomiske Forhold har Fortjenesten af at slaa til Lyd for Problemer, der vel fortjente en nærmere Undersøgelse.

Jeg er paa de fleste Omraader saa uenig med Loria som vel mulig, men jeg kan dog underskrive følgende Udtalelse af v. Schullern-Schrattenhofen i hans Bog: »Die theoretische Nationalökonomie Italiens in neuester Zeit« (Side 134, Noten):

»So wenig uns nämlich im allgemeinen Lorias Resultate zu überzeugen vermochten, so blieb doch das Interesse, welches seine geistvollen Ausführungen erwecken, ständig rege und scheint uns das groszartige Werk doch ein Fundgrube geistiger Anregung. Insbesondere ist sein Streben der Zersplitterung der ökonomischen Probleme ein Ziel zu setzen, die Präzision seines Ausdrucks und der grosze Gedanke, ein Hauch reeller Wahrheit, der durch sein Buch weht, erhebend, wenngleich der heutige Stand der Forschung unseres unmaszgeblichen Erachtens diese Tendenzen als verfrüht erscheinen lässt und uns die Überzeugung aufnötigt, dass die mühsame Arbeit exakter Begriffsbestimmung, die selbstverleugnungsvolle Detailarbeit in Klarstellung der isolierten Phänomene abgeschlossen sein muss, bevor ein Werk, wie Lorias, die komplexe Wahrheit des aktuellen Wirtschaftslebens wird aufdecken und zur Geltung bringen können. Lorias Werk ermangelt des Abschluss der Vorarbeiten auf exakt-theoretischen Gebiete, es ermangelt aber auch der erschöpfenden Grundlagen überzeugender Induktion. Nichts destoweniger halten wir es für die Krone der modernen italienischen Literatur auf dem Gebiete unserer Wissenschaft«.